

Minns du:

Att tvätta

Användarhandledning

SÖRMLANDS
MUSEUMS

En del av
Landstinget Sörmland

En del av
landstinget Sörmland

Box 314
611 26 Nyköping
Tel 0155-24 57 00
Fax 0155-28 55 42

Bokning 0155-24 57 02
E-post info.museet@dll.se

www.sorlandsmuseum.se

Idag har de flesta av oss både tvättmaskin och torktumlare hemma. Smutsig tvätt kan vara ren och torr inom ett par timmar och trots det klagar många av oss över hur jobbigt det är att tvätta. Annat var det förr! Då var det stortvätt två gånger om året. Högar med smutsig tvätt skulle då tas om hand under några intensiva dagar. Tvätten lades om-lott i stora tvättkar som preparerats med lut, hett vatten östes över tvätten om och om igen. Sedan skulle tvätten klappas och sköljas i flera omgångar. Den hängdes sedan upp på tork antingen inomhus eller utomhus. Därefter skulle all tvätt antingen manglas eller strykas. Ett vackert och välordnat linneförråd med krusade örngottsband var en duktig husmors stolthet.

Under 1950-talet blev elektriska tvättmaskiner allt vanligare. Moderna tvättstugor inreddes, men fortfarande tvättade man en hel del för hand i köket. Nya produkter började dyka upp på marknaden såsom väldoftande tvättmedel, sköljmedel och fläckborttagningsmedel, allt för att underlätta arbetet för husmödrarna.

Utställningen består av en gammal tvättmaskin från 50-talet. Här finns också en zinkbalja med tvättbräde. Varför inte prova på att tvätta för hand med såpa? Undersök de olika förpackningarna med tvättmedel och fläckborttagningsmedel. Få tips om hur olika fläckar ska behandlas i *Smuts och Fläckboken*. I broschyren *Linneförrådet* får man råd om hur det ska skötas "så att mannen blir nöjd".

Ingrid född 1900

Alla bedrifter i rymden till trots, som raketer, rymdskepp och satelliter, så tycker jag att tvättmaskinen ändock är den privata mänsklighetens största välgörare. Den unga generationen kan inte föreställa sig hur kvinnorna fick slita förr i tiden. Det fanns bara en tvättstuga i vårt område och man skulle vara ute i god tid för att tinga de dagar man ville ha. För detta fanns en anteckningsbok. Om det också blev 20 grader kallt de dagarna så var det resolut.

Alltså, först skulle smutskläderna vattenläggas kvällen före. Sedan skulle man forsla dit all björkved som behövdes för att värma upp allt vatten, på en skottkärra. Tidigt dagen efter skulle man göra upp eld under pannorna för att värma vattnet i de stora grytorna. Sedan tvättade man varje plagg för hand på tvättbrädet med såpa. Lakanen var stora och tunga. Tvättbaljorna av trä var också tunga. Varje plagg lades sen i ett jättestort byckar. Dessförinnan, inte att förglömma, på botten skulle det finnas en liten bomullssäck fylld med björkaska, detta skulle göra kläderna vita och fina. Bykkaret blev nästan fullt när man med hinkar och skopor öste kläderna med det kokheta vattnet. Sen tappades detta ur till ett mindre kar på golvet. En aning lutfärgat skulle detta sen ösas tillbaka i karet för att åter upphetas och ösas över byken igen. En procedur, som skulle återupprepas ett dussintal gånger. Luten var nu både mörk, stark och farlig att bränna sig på. När detta var gjort och luten urtappad, sköljdes det hela igenom för sista gången med ett nytt uppkok rent vatten. Inte att förglömma, att allt vatten bars i hinkar från ån som flöt i närheten. Den kulörta tvätten tvättades för sig förstås, under det att bykningen pågick. Sen var det dags att forslar kläderna till klappbryggan vid ån så att de kunde sköljas i det rinnande vattnet. Där, i den orubbliga trälådan, med klappträet i hand knäböjde man på något mjukt, klappade, vred och sköljde och vred igen till sista droppen. Sen skulle de tunga våta kläderna forslas hem igen för att hängas på tork. På sommaren hängdes allt upp ute i det fria och på vintern bars det upp på den stora torkvinden. Än en gång skulle kläderna göra samma resa, tur och retur, för att manglas väldoftande och rena. Om man bara inte glömt att teckna tid för detta.

Så skulle då tvätten manglas. Det fanns en jättestor mangel som det låg stora stenbumlingar i. Man var tvungen att vara

två stycken, en på var sida för att orka lyfta upp mangeln. Efter detta skulle allt det övriga strykas. Vi hade två strykjärn, ett stort och ett litet som vi satte på spisen och värmdes. Jag minns att jag stod vid kökssoffan och strök min systers skjortor. Jag tyckte det var så svårt med de där rynkade kragarna.

Edith född 1905

Det tvättades två gånger om året, höst och vår. Mamma kokade såpa av ben och asklut, den blev stark och hade en otrevlig konsistens som grått slem. Luten tömdes upp i stora krukor. Först lades kläderna i blöt i kallt vatten, kvällen före tvätten. Det var alltid två – tre stycken som lejdes till dagarna. De använde stora runda holkar och tvättbräden. Allt tvättades och borstades två gånger. Under tiden skulle det göras lut till lakningen. En stor påse fylldes med björkaska och lades i ett stort träkar med tapp, så östes kokande vatten över askan till det blev 100-150 liter lut. Så skulle "byken läggas". Det var ett viktigt arbete. I botten på karet eller karen, det kunde vara både två och tre, lades framför taphålet stora ben av kokäkar så att ej kläderna lade sig för hålet. Sen kläddes karen med lakan. I botten lades grova handdukar och kalsonger, sen lade man i lakan och örngott och överst lades duktyger, finare linne och gardiner. Allt skulle ligga i kors så att luten flöt jämnt igenom. Så kokades luten upp i en pannmur och östes över kläderna, för att sen kokades upp igen och igen. Man öste till dess att allt blev så hett, att när man spottade på järnbanden omkring karen fräste det. Att laka byk var det stora folknöjet i byn, det gjordes alltid på kvällarna och nätterna. Alla ungdomarna i hela byn kom och hjälpte till att ösa. Pigorna fick koka kaffe och ta med det ner till brygghuset åt allihop. Andra morgonen körde karlarna fram en stor flakvagn och lastade på alla karen och holkarna och körde ner allt till sjön, efter gick fruntimren med sina klapprän. På sommaren eller våren gick det väl an att klappa byk i det kalla vattnet, värre var det om isen hade hunnit lägga sig.

Det tog hela förmiddagen att klappa och skölja, när nästan allt var klart fick en gå hem efter skjutsen och alla hjälptes åt att lasta av allt igen. Alla drack då kaffe och sen hängdes kläderna på

sträck mellan träden. Var det vackert väder torkades det mesta ute, men var det regn hängdes det upp på vedbodvinden. Mamma berättade att en höst hade de hängt kläderna ute. Det var fint väder så man bestämde att tvätten skulle hänga över natten. Pigorna skulle flytta så de gick till Hägnan på kvällen och för att säga adjö. När de kom hem var de och kände på kläderna och de var nästan torra, men flickorna var trötta och gick och lade sig. På efternatten blåste en ryslig snöstorm upp och alla streck gick av. De kläder som inte låg på marken var lindade runt äppelträden. Allt fick göras om från början. Det tog alltid mer än en vecka innan allt var inne i linneskåpet igen.

Maria född 1906

Eftersom man inte hade så mycket kläder så fick mor tvätta ofta i köket: särkar, livstycken, byxor, skjortor och kalsonger. Hon värmdde vatten på köksspisen och skrubbade med grönsåpa på tvättbrädan. Man skulle ju vara hel och ren.

Gun född 1932

En kväll skulle familjen bort. Jag skulle pressa ett par byxor. Jag hade tittat på när min mamma pressat min pappas byxor. Det såg ju enkelt ut. Jag visste precis hur jag skulle göra. Jag skulle använda en presstrasa och ett stort strykjärn som man värmdde på järnspisen. Byxorna blev jättesläta och fina! Jag fick beröm när de hängde på galgen. Det visade sig sen vid användandet att pressveken satt i sidorna. Inte så lyckat!

Det här kan ni diskutera kring...

Har ni varit med och bykat tvätt? Hur gjorde ni?

Var höll ni till när ni tvättade?

Hur ofta tvättade ni? Hur tvättar man idag?

Hur såg er tvättstuga ut? Hur bokade man tid?

Vilka maskiner fanns i tvättstugan? Jämför med idag.

Vad använde ni för tvättmedel? När började ni använda sköljmedel?

Hur torkade ni tvätten? Hur torkar man tvätt idag?

Hur såg ert strykjärn ut? Hur ser dagens strykjärn ut?

Vilka klädesplagg strök ni? Vad stryker man idag?

Brukade ni mangla lakan och örngott? Brukade ni krusa banden till örngotten? Hur gör man idag?

Hur såg ert linneskåp ut? Vad innehöll det?

